

371.314

DOI <https://doi.org/10.46991/ai.2022.7.1.57-62>

**ՀՈՒՆՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԻ ԻՆՏԵԳՐՎԱԾ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀԱՅՈՑ ԵՎ ՌՈՒՍԱՑ ԼԵԶՈՒՆԵՐԻ
ԶՈՒԳԱԴՐՈՒԹՅԱՄԲ**

Ամիրխանյան Կարինե
*Թեղուտի միջնակարգ դպրոց,
Հայաստան*

Համառոտ ներածական: Առաջնորդվելով մայրենի լեզվի ուսուցման կառուցողական հիմունքներով՝ մեր աշխատանքային գործունեության ընթացքում անընդհատ կարևորում ենք միջառարկայական կապերը [1], որոնք պտտվում են լեզվաբանության շուրջ, քանի որ բոլոր գիտակարգերի, այդ թվում նաև օտար լեզուների իմացությունը հենվում է մայրենի լեզվի իմացության վրա: Ժամանակակից դպրոցի հայոց լեզվի դասագրքերում միջառարկայական կապերի բացահայտման վերաբերյալ վարժությունները սակավաթիվ են, իսկ օտար լեզուներին առնչվող, լեզուների միջև գոյություն ունեցող կապերը բացահայտող վարժություններն իսպառ բացակայում են: Մակայն մեր աշխատանքային գործունեության ընթացքում հաճախ ենք պատասխանում աշակերտների այն հարցերին, որոնք վերաբերում են համեմատական լեզվաբանությանը: Հենց այս հարցադրումները մեր բարձրացրած հարցի հիմքը հանդիսացան, և մենք փորձեցինք հոլովի քերականական կարգը դասավանդել զուգադրության եղանակով: Այս համատեքստում սեփական փորձի դիտարկումը ու արդյունավետ կիրառումը կարող են էսպես նպաստել ՀՀ դպրոցների դասագրքերի բարելավմանը:

Բանալի բառեր: Մայրենի լեզու, միջառարկայական կապ, լեզվաբանություն, օտար լեզուներ, քերականական կարգ:

Հիմնախնդիրները: Ի տարբերություն հայոց լեզվի դասագրքերի՝ ռուսերենի դասագրքի հեղինակները կարևոր նշանակություն են տալիս քերականական թարգմանության մեթոդին, որը լեզուն դիտարկում է որպես քերականական միավորների միմյանց կապակցված համակարգ և կարևորում է գրավոր թարգմանությունն ու զուգադիր ընթերցանությունը [4]:

Յուրաքանչյուր քերականական գիտելիք զուգակցվում է բառապաշարային միավորների իմաստավորմամբ, և աշակերտները քերականական կարգերի տարբերություններն ու նմանությունները կատարում են բառերի ձևաիմաստային խմբերի վերլուծությամբ. «Բառապաշարի յուրացման նպատակով անվանական քերականական իրողություններին զուգահեռ ուսուցանվում են նաև համանունների և հարանունների առանձնահատկությունները, որպեսզի խոսքային իրադրություններում ապահովվի բառի գործածության կամ տեքստում բառի ճանաչման հմտությունների ու կարողությունների զարգացումը» [2, էջ 93]:

Հիմնախնդիրներին առնչվող արդիական այլ հետազոտությունների և հրատարակությունների կարճ վերլուծություն: Հողվածի հիմնական շարադրանքը կատարված է յոթ գիտամեթոդական աշխատանքների համեմատության և վերլուծության հիման վրա: Այստեղ ներկայացված խնդիրների վերհանման և վերլուծության նպատակով ուսումնասիրվել են դպրոցական դասագրքերը՝ կրթական ծրագրերն ու չափորոշիչները՝ ընդգծելով դրանց միջև եղած անհամապատասխանությունները: Նշված արդիական խնդիրների լուծման ճանապարհին վերլուծության ենք ենթարկել միջգիտակարգային կրթության մասին տեսական դասագրքեր, հողվածներ, որոնք կարևորում են համագործակցային ուսուցումը՝ որպես աշխարհընկալման կարևոր գործոն: Տեսական ու գործնական կարողությունների և հմտությունների վերլուծությունների արդյունքների համակցման արդյունքում բացահայտել ենք այս հետազոտության շրջանակում քննարկված խնդիրները՝ առաջադրելով լուծման մի շարք եղանակներ:

Հողվածի նպատակը: Մույն աշխատանքում մեր նպատակն է «գուգադրություն» ռազմավարության միջոցով աշակերտներին հնարավորություն տալ համեմատության մեջ վերլուծելու առարկաների հիմնական հարաբերությունները [5], կիրառելով միասնացնող կրթակարգի դրույթները՝ հայերենի ու ռուսերենի հոլովական առանձնահատկությունները բացատրել ըստ կապակցվող միավորների բովանդակության: Այսպիսով՝ աշակերտները կհմտավորեն սեփական խոսքը՝ զուգորդելով դպրոցական փորձառությունն իրենց առօրյա կյանքին [6, էջ 20], և օտարերկրացիների հետ շփումներում կլինեն ավելի ազատ:

Հիմնական նյութի շարադրանքը: Հայոց ու ռուսաց լեզուների դասագրքերի զուգադրությունից պարզ դարձավ, որ դասնցում լեզվաբանական իրողությունների դասավանդման գուգահեռականությունը բացակայում է: Մասնավորապես հոլովի քերականական կարգը՝ որպես լեզվաբանական հասկացություն, սկզբում բացատրվում է ռուսաց լեզվի դասագրքում, այն անվանվում է 5-րդ դասարանում, իսկ հայերենի հոլովական համակարգի գիտական մեկնությանն ու անվանմանը աշակերտները ծանոթանում են 7-րդ դասարանում. ներկայացված անհամապատասխանությունը, կարծում ենք, լեզուների ուսուցման մեթոդական սխալ է, և առաջարկում ենք դասագրքերի հեղինակներին նման խնդիրները բացահայտել համատեղ քննարկումներում:

5-րդ դասարանի ռուսերենի դասագրքում հոլովները ուսուցանվում են առանձին-առանձին դասերով՝ ըստ հարցադրման, կապակցական հնարավորությունների և իմաստային խմբերի՝ դասակարգվելով շնչավոր և անշունչ տեսակների: Կարծում ենք՝ մեթոդական անհետևողականություն է այն, որ ուղղական հոլովի հայերեն համարժեքն է միայն ներկայացված: 5-րդ դասարանի մայրենիի դասերին հոլովաձևերը չեն անվանվում և ներկայացվում են իբրև քերականական նախագիտելիքներ՝ բնութագրվելով որպես գոյականի փոփոխություններ:

Հոլովների մասին աղյուսակները ռուսերենի դասագրքերում ընդմիջարկվում են տարբեր քերականական կարգերի բացատրություններով, մի քերականական կարգը զուգահեռվում է մյուսին: Եթե ուղղական հոլովը ներկայացվել էր առաջին թեմայի շրջանակներում, ապա սեռական հոլովը ներկայացված է 4-րդ թեմայի շրջանակներում: Այստեղ հոլովի քերականական կարգը զուգահեռված է սեռի ու թվի քերականական կարգերին, որոնք օրինակներում պարզաբանված են հարցադրումների միջոցով. վերջիններիս պատասխանները՝ հոլովական արտահայտությունները, բերված են բառակապակցություն օրինակներով: Հավելենք, որ գոյականի հոլովի քերականական կարգին զուգահեռ է ուսուցանվում նաև դերանվան հոլովի քերականական կարգը:

Սեռական հոլովի նմանությամբ են ուսուցանվում նաև մյուս հոլովները, որոնց կիրառական առանձնահատկությունները բացահայտվում են խոսքային իրավիճակների մեկնաբանությամբ ու բնագրերի ընթերցանությամբ: Այստեղ հետաքրքիր է այն հանգամանքը, որ քերականական գիտելիքներին զուգահեռվում են նաև բառակազմական ու ուղղագրական առանձնահատկությունները:

Հայերենի դասագրքում հոլովի քերականական կարգը ուսուցանվում է «Գոյական անուն» թեմայի շրջանակներում՝ հաջորդելով թվի ու առման քերականական կարգերի վերլուծություններին: Հոլովի քերականական կարգը ներկայացվում է որպես նախադասության մեջ ունեցած ձևափոխություն, որն առնչվում է բառի շարահյուսական պաշտոնին: Այստեղ հարաբերվում են առման ու հոլովի քերականական կարգերը, որոնք նախադասություններում գործածվում են զուգահեռաբար:

Հոլովներին վերաբերող վարժությունները որոնողական կամ ստեղծագործական են. մի դեպքում հանձնարարվում է տվյալ բնագրից դուրս գրել համապատասխան հոլովով դրված գոյականը, մյուս դեպքում՝ կազմել կապակցված խոսք:

Բազամշերտ է սեռական հոլովի ուսուցումը, քանի որ մի դեպքում պետք է անդրադառնել բուն հոլովի քերականական կարգին, մյուս դեպքում՝ հոլովման առանձնահատկություններին: Այստեղ նույնպես նշենք մեր անհամաձայնությունը *արտաքին* և *ներքին* բնութագրիչները «*վերջավոր*» ու «*անվերջավոր*» բառերով փոխելու վերաբերյալ, հատկապես, եթե նկատի ունենանք, որ ավագ դպրոցում և շտեմարաններում լեզվական այս հատկանիշներն անվանվում են ավանդական «*արտաքին*» և «*ներքին*» բառերով:

Սեռական հոլովի զուգադրական ուսուցումն առնչվում է խոսքի մասերի փոխակերպումներին, որոնք հատուկ են թարգմանություններին, «սեռական հոլով + լրացյալ» կապակցությունները ռուսերենում թարգմանվում են հարաբերական ածականներով, օրինակ՝ *Առյուծի երախ* – лъвиная пасть, *աքլորի կատար* – петушиный гребень, *կկվի բույն* – кукушечье гнездо: Օրինակներից պարզ է դառնում, որ նման կադապարների թարգմանության ժամանակ ի հայտ է գալիս խոսքիմասային փոխանցում, որը հատուկ է տարբեր լեզուներին:

Աշակերտների համար բավականին բարդ է ուղղական, սեռական, տրական և հայցական հոլովները տարբերակելու խնդիրը, որը պիտի ուսուցչի անընդհատ վերահսկողության տակ լինի և ուսուցանվի կրկնության մեթոդով: Այստեղ կարելի է նաև ռուսերենի հոլովական արտահայտությունների զուգահեռ տանել՝ նաև թարգմանության միջոցով պարզելով բառերի հոլովական արտահայտությունները, քանի որ անուն խոսքի մասերի ուսուցման գործընթացում դասագրքային թարգմանական տեքստերի մի մասը վերաբերում է հայցական հոլովի հնարավոր կապակցելիություններին ու կիրառություններին [3]: Հանձնարարվում է թարգմանել բայական բառակապակցություններ, որոնց լրացումն արտահայտված է հայցական հոլովով, ինչպես՝ бросить вызов – մարտահրավեր նետել, соблюдать дисциплину – կարգապահություն պահպանել, высказать замечание – դիտողություն անել և այլն:

Ավելի հեշտ է լինում բացառական, գործիական ու ներգոյական հոլովների բացատրությունը. սրանք նույնպես զուգահեռվում են ռուսերենի հոլովական արտահայտություններին՝ բացառությամբ ներգոյական հոլովի: Այս դեպքում հետաքրքիր է լինում գոյականների հոլովների զուգադրական քննությունը. ռուս գրականության թարգմանական ընթերցանության դասերին պարզվում են ռուսերենի հոլովի և թվի քերականական կարգերի արտահայտությունները ժամանակակից հայոց լեզվում:

Թարգմանական վարժություններ կատարելու համար նպատակահարմար է բառարանների կիրառությունը, քանի որ բառարանային աշխատանքները աշակերտներին սովորեցնում են հատկապես համագործակցային աշխատանք կատարելու հմտություններ՝ զարգացնելով թիմային մտածելակերպը: Այս դեպքում հանձնարարվում է օգտվել ռուս-հայերեն, հայ-ռուսերեն բառարաններից:

Մեր մեթոդական աշխատանքներից է նաև հոլովի քերականական արտահայտությունների առանձնահատկություններն ուսումնասիրել զուգադիր այլ դասագրքերում, պարզել, թե հոլովական օրինաչափություններն ինչպես են հանդես գալիս այլ գիտակարգերում, քանի որ դասագրքային օրինակները, որպես կանոն, գեղարվեստական գրականությունից են: Այսպիսով ապահովվում է ուսումնական ծրագրի ինտեգրման նպատակը՝ աշակերտների առաջադիմության մակարդակի բարձրացումը [6, էջ 63]:

Ընթերցանությունից հետո աշակերտները պետք է ներկայացնեն իրենց զգացողությունները, որոնց հիման վրա էլ տեղեկացվում է բառացի ու գեղարվեստական թարգմանությունների մասին, և աշակերտներին հանձնարարվում է նախագծման մեթոդով ստեղծել գեղարվեստական թարգմանությունների գրքույկ՝ զուգահեռ թարգմանելով ռուս գրականության դասերը: Յուրաքանչյուր թարգմանություն ունենում է իր հեղինակը, որը պետք է պատրաստ լինի պատասխանելու ընթերցողների հարցերին: Տարվա վերջում կազմակերպում ենք թարգմանական գրքույկի շնորհանդես, որտեղ աշակերտները կարողում են իրենց թարգմանությունները, բացատրում հոլովական առանձնահատկությունների էությունը:

Բառապաշարի յուրացման նպատակով անվանական քերականական իրողություններին զուգահեռ ուսուցանվում են նաև բառերի ձևափոխության խմբերի՝ համանունների ու հարանունների առանձնահատկությունները, որպեսզի խոսքային իրադրություններում ապահովվի բառի գործածության կամ տեքստում բառի ճանաչման հմտությունների ու կարողությունների զարգացումը [2, էջ 93]:

Եզրակացություն: Թարգմանական վարժություններ կատարելիս աշակերտը նույն մտքի տարբեր լեզուներով կրկնության միջոցով կազմում է բառակապակցություններ կամ նախադասություններ և վերհիշում է՝ արդյոք ճիշտ է կիրառել տվյալ արտահայտությունը տվյալ խոսքային միջավայրը այլ լեզվով ներկայացնելիս: Ուղղորդված փորձառության մեթոդաբանության հիմունքով անընդհատ կրկնվող արտահայտությունները դառնում են հիմնական և բազային տվյալ լեզուն սովորողի համար: Այն աստիճանաբար վերածվում է ինտերակտիվ մոտեցման, ըստ որի՝ լեզուն գործածվում է ցանկացած իրավիճակում: Իրավիճակներ ստեղծելու նպատակով կազմակերպում ենք դերային խաղեր, որոնցում կարևոր դեր ունեն թարգմանիչ-աշակերտները:

Ելնելով երկարամյա մանկավարժական փորձից՝ վստահորեն նշում ենք, որ օտար և մայրենի լեզուների համադրական ուսուցումն արգասավոր է, քանի որ այս դեպքում մատչելիության սկզբունքը զուգակցվում է գիտականության սկզբունքին [7, էջ 163]: Յուրաքանչյուր գիտություն ունի իր ներքին տրամաբանությունը, որով նրա առանձին բաղադրամասերը սերտորեն կապվում են միմյանց և կազմում մի կուռ ամբողջություն: Լեզվական նշանների բացատրություններն էլ սերտորեն կապվում են իրար տարբեր լեզուների ուսումնասիրության ժամանակ:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Ամիրխանյան Վ., «Մտորոգյալ» թեմայի ուսուցումը միջառարկայական միավորման սկզբունքով, Վանաձորի պետական համալսարանի գիտական տեղեկագիր, Երևան, 2016, էջ 192-197:
2. Աստվածատրյան Մ., Օտար լեզուների դասավանդման մեթոդիկա, «Լույս» հրատարակչություն, Երևան, 1985, էջ 93:
3. Գարդիշյան Ի., Ռուսերենից հայերեն կատարվող թարգմանական վարժությունների առանձնահատկությունները անուն խոսքի մասերի ուսուցման գործընթացում (10-րդ դասարան), «Հյուսիսափայլ», գիտական հոդվածների ժողովածու, Տարեգիրք, Երևան, 2018, էջ 25-29:
4. Երիցյան Ս., Օտար լեզվի ուսուցման մեթոդները, <https://funnyenglishforyou.wordpress.com>, հասանելի է՝ 18.07.2018:
5. Կառուցողական կրթության հիմունքները և նեթոդները, Ձեռնարկ ուսուցիչների համար, Երևան, 2004:
6. Կրթակարգի մշակման և ինտեգրման մոտեցումներ, Ձեռնարկ ուսուցիչների համար, «ԱՅՌԵՔՄ» հրատարակչություն, Երևան, 2004, էջ 20:
7. Զուհարյան Թ., Հայոց լեզվի մեթոդիկա, «Լույս» հրատարակչություն, Երևան, 1978, էջ 163:

ОСОБЕННОСТИ КОМПЛЕКСНОГО ОБУЧЕНИЯ КАТЕГОРИИ ПАДЕЖА: СРАВНЕНИЕ АРМЯНСКОГО И РУССКОГО ЯЗЫКОВ

Амирханян Карине

Средняя школа Техута, Лорийская область, Армения

Аннотация

Руководствуясь конструктивными основами обучения родному языку, мы постоянно строим междисциплинарные связи вокруг лингвистики на протяжении всей нашей деятельности, поскольку знание всех дисциплин, включая иностранные языки, основано на знании родного языка. В то время как в современных учебниках армянского языка очень мало упражнений по выявлению междисциплинарных отношений, упражнения по выявлению взаимосвязей между иностранными языками полностью отсутствуют. С помощью стратегии «сравнения» необходимо дать учащимся возможность проанализировать основные отношения грамматической категории падежа в армянском и русском языках.

Таким образом, учащиеся будут осмысленно строить свою собственную речь, совмещая школьный опыт с повседневной жизнью, что в значительной степени будет способствовать их взаимодействию с иностранцами.

Ключевые слова: родной язык, междисциплинарные связи, лингвистика, иностранные языки, грамматические категории.

THE PECULIARITIES OF INTEGRATED TEACHING OF THE CATEGORY OF CASE BASED ON THE COMPARISON OF ARMENIAN AND RUSSIAN LANGUAGES

Amirkhanyan Karine

Secondary school of Texut, Lori, Armenia

Summary

Guided by the constructive basics of mother tongue teaching, we constantly build interdisciplinary connections around Linguistics throughout our work, as the knowledge of all disciplines, including foreign languages, is based on the knowledge of the mother tongue. While there are very few exercises on revealing interdisciplinary relationships in modern textbooks of the Armenian language, exercises on revealing the connections between foreign languages are completely missing. Through the strategy of 'comparison', it is necessary to give students a chance to analyze the basic relationships of the grammatical category of case in Armenian and Russian.

In this way, students will make sense of their own speech, combining their school experience with their everyday life, which will greatly contribute to their interactions with foreigners.

Keywords - mother tongue, interdisciplinary connections, Linguistics, foreign languages, grammatical category.

Получено: 11.02.2022

Received 11.02.2022

Рассмотрено: 28.03.2022

Reviewed 28.03.2022

Принято: 02.05.2022

Accepted 02.05.2022

37.035

DOI <https://doi.org/10.46991/ai.2022.7.1.62-69>

ԲՈՒԼԼԻՆԳԻ ԵՐԵՎՈՒՅԹԸ ԵՎ ՆՐԱ ԹՈՂԱԾ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ

Աշիկյան Արմենուհի

ԵՊՀ, Հայաստան

Ներածություն: Ժամանակակից պայմաններում ուսուցման գործընթացում երխաների հավասար իրավունքների պայմանների ապահովման խնդիրը արդիական է և ժամանակի պահանջ: Հոդվածում անդրադարձել ենք կրթության համակարգում դեռահաս աշակերտների նկատմամբ բռնության երևույթին, նրանց սոցիալական արդարության և սոցիալական պաշտպանության հիմնախնդրին, դրսևորման պատճառներին՝ առաջարկելով դրանց կանխարգելման ու վերացման նոր ուղիներ: Նշյալ խնդիրն ունի իր անվանումը՝ բուլլինգ, որը Հայաստանի Հանրապետությունում դեռևս խորությամբ ուսումնասիրված չէ և խոչընդոտում է երեխայի սոցիալականացման գործընթացը: Այս տեսանկյունից հոդվածում քննարկվող բուլլինգի երևույթը մեր իրականության մեջ նորություն չէ, պարզապես մեր օրերում ստացել է նոր որակ ու հնչեղություն: Բուլլինգը թիրախավորված ճնշման ձև է, որը բացասաբար է ազդում երեխայի զարգացման վրա: Այն կարող է տեղի ունենալ ցանկացած խմբում, սակայն առավել վտանգավոր է դեռահաս-դպրոցականների շրջանում: Դրսևորումներն ու շարժառիթները տարբեր են, սակայն հետևանքները նույնն են. խեղվում է բուլլինգի ենթարկված երեխայի անձի ձևավորման և սոցիալականացման գործընթացը:

Հայաստանում դեռևս չկա համապատասխան օրենսդրություն խնդրի կարգավորման գործում: Ավելին, բուլլինգը հաճախ չի դիտարկվում որպես խնդիր, այլ համարվում է բնականոն, նորմալ երևույթ՝ կապվելով դեռահասության տարիքի ճգնաժամի և հույզերը չկառավարելու հետ: Ուստի հոդվածում առաջարկվում է ոչ միայն խնդրի համապարփակ ուսումնասիրություն, այլև համապատասխան օրենսդրության ապահովում և մի շարք երկրների փորձի ուսումնասիրություն, լավագույն մոտեցումների կիրառում:

Բանալի բառեր: Բուլլինգ, բուլլինգի պատճառները, բուլլինգի տեսակները, բուլլինգի կանխարգելումը, անձի ձևավորում և սոցիալականում, երեխա, սոցիալական պաշտպանություն, հանրակրթության համակարգ:

Հիմնախնդրի շրջանակներում իրականացվող հետազոտության նպատակը: Հիմք ընդունելով տարբեր հեղինակների (Դախին Ա. Ն., Բորիսովա Լ. Գ., Բոչավեր Ա. Ս., Նո-